

JAN BALABÁN

Zeptej se táty

HØST

JAN BALABÁN

Zeptej se táty

© Jan Balabán – dědicové, 2010

© Host – vydavatelství, s. r. o., 2010, 2011 (elektronické vydání)

ISBN 978-80-7294-437-8

Lidé cestující rychlým vlakem si toho psince vůbec nevšimnou. Křik vysílených tvorů bez domova je pohlcen rachotem kol na výhybce, která soupravu odklání pryč z tohoto kraje, který ještě dále klesá. V podzemí zavírají prázdné kapsy, z nichž horníci vyrabovali uhlí. V temnotách dosedají stropy na podlahy. Krajinný profil se prohýbá a provozovatelé dráhy musí stále zvyšovat náspy pod kolejemi, aby udrželi rychlíkovou trať jakžtakž přímou pro rychlou jízdu. A tak si lidé cestující rychlým vlakem toho místa nemusí ani všimnout. Tohle místo pro ně neexistuje. Existuje jen pro toho, kdo je k němu připoután jako k chudácké posteli, o níž vůbec nestojí, a přesto zůstává jeho. Už z ní nesleze, už nevezme lože své a nebude chodit. Naopak lože vezme jeho. Vezme ho ze světa živých do světa věcí, do světa posledních věcí, na místo dostatečně dezinfikované a organizované, aby příliš neděsilo ty, kteří ještě mají moc na svá lože lehat a vstávat z nich, dokonce svá lože snad i nosit. Pachtit se z domu do domu se svým nábytkem stále otlučenějším zas do něčeho levnějšího.

A přibližovat se tak krok za krokem k tomu poslednímu útulku, který tu budeme mít a jehož představu celý život pracně potlačujeme. Jak by člověk mohl žít, kdyby se měl pořád jen těšit na bídu, k níž bude před smrtí přinucen.

A vlak je pryč, a jestli se za námi z jeho oken někdo přece jen ohlédl, jestli dokonce i zahlédl dva lidi před vraty psího útulku, stejně necítil ten smrad a neslyšel ten křik a neměl v hrudi to srdce sevřené těžkou vzpomínkou.

6 | Co je? zeptala se Jeny, když pocítila zachvění Emilovy ruky.

Ale... paměť, svinská paměť.

Vždycky's byl na svou paměť hrdý, a teď svinská?

Taková vychrtlá svině, která se ničím nezasytí. Jednou mě sežere a budu žít jenom v ní, odpověděl Emil a opětoval sevření Jeniných prstů. Jen malé, nejmenší možné ujištění a žádná slova. To byla ona. Proto s ní žil. Proto s ní šel i sem do psího útulku, najít psa, kterého by si měli vzít domů.

Když byl Emil malý kluk, vždycky po psovi toužil. Jednou si ho i vymyslel a chodil ho hladit a krmit pod schody do sklepa, kde ho schovával před rodiči, kteří psům nepřáli z přísných a vážných důvodů. Člověk nemá plýtvat péčí o zvíře, když je tolik potřebných lidí. To je náhradní řešení, ujmout se pejska – a kdo se ujme všech těch starých a nemocných lidí.

Ale Emil skutečně nevěděl, jak se ujmout staré paní z vedlejšího domu, která jen celý den hledí z okna a stárne. A on za to nějak může, protože pro ni

nic neudělá, jak je rok dlouhý. On je ten nikdo, který ji nenavštíví. Místo toho, aby za ní zašel s kouskem jablečného koláče a nějak, nevím jak, ji potěšil, radši si s mladší sestrou Kateřinou vymýšlí pejska, který přespává na staré dece pod schody do sklepa. Nakonec z toho tak zblbnou, že jsou vážně zklamaní, když tam na ně ráno nečeká, když tam není a asi nebyl. Miloval Katku za to, že řekla to slitovné „asi“. A pak se spolu třásli vinou a strachem, když ta stará paní umřela a oni ji nenavštívili a místo toho plýtvali péčí o vymyšleného psa. Jsou hříšníci. To je jisté. Jsou kozlové, kteří jednou budou odděleni od ovcí Božích. Po kolena v černém blátě hříchu budou žalostně mečet na temné straně krajiny soudu. Ta krajina se bude zatraceně podobat této proláklíně pod železničním náspem.

Tak pojďme pro pejska, vyzval Emil svou ženu hlasem už opět pevným a vykročili spolu ke kotcům, jejichž obyvatelé se lidem podobali víc než kdejaký člověk.

Opatrně! Tichý věcný hlas správkyně útulku měl zázračnou schopnost pronikat bouřlivými poryvy psího štěkotu. Tahle paní se slámově žlutým přelivem na vlasech byla ještě mladá a hezká a jistě by se uměla vyjímat i jinde než na dvoře plném... Pozor, ať do toho nešlápnete. Ale ono moc nebylo kam šlápnout.

Nevím, jestli ho ještě budete chtít, ukázala ke kleci obývané jediným, před půl rokem odchyceným psem. Ze tmy za pletivem vylétlo cosi jako kus hadru s hlavou a nohama. Odřený bok udeřil do pletiva, sjel po něm

dolů a schoval se ve tmě v koutě, odkud blýskal světlyma těkajícíma očima.

Tohle dělá pořád, řekla správkyně, stokrát za den, podívejte se na ty dráty.

Šikmo dolů jako pruh světla se po drátěné síti táhla stopa nalepených chlupů a zaschlé krve. A zase. Buch! A drrrrrr... dolů. A zase ty oči blýskající z tmavého kouta. Emil a Jeny zahanbeně mlčeli.

8 | Emil si vzpomněl, jak tenkrát vynášeli z domu tělo zatrpklé staré paní přikryté plachtou. Zakrýt plachtou! Tuhle klec, celý útulek, celou tuhle krajinu zakrýt plachtou a přenést někam na místo milosrdné smrti. Oddělme je zeleným plátnem jako na áru, ať na ně nevidíme, když už se nezmůžeme na nic jiného než myslet na morfium. Tak jsem se dokodrcal domů z nemocnice, kde můj otec už nemohl vstát, natož vzít své lože. Spadl jsem tváří do peřiny, brečel jsem a blekotat jsem něco o injekci, která ukončí to trápení, tedy jeho život.

Pokročili k další kleci. Ten pes byl krásný a musel být drahý a z dobrého rodu. Dlouhé bílé chlupy s delikátní hnědou podsadou, bílé zuby ostré jako pila. Uši jako dva bělostné trojúhelníky, špice hor, hroty kacířských čepic přilepených na hlavu lidem hnaným na hranici. Dosud silnou tlapou se vzepřel proti mříži a celý se prohnul a zaklonil v hlubokém vzdechu. Trásl se jako ruka hledající ve vzduchu oporu, která tam není. Jeho otevřená morda s bílými zuby, růžovým patrem a dychtivým jazykem jako by se chtěla zakousnout do záchranného lana, které nikdo nespouští.

V tomto vratkém prohnutí setrval hrozně dlouho, aby jeho prosba byla hrozně neoslyšitelná. A zase nic. Bílé trojúhelníky se propadly dolů. Zůstal ležet přitulen k posrané podlaze a jeho doufanlivé úpění se změnilo jen ve skučení, které méně bolí a méně znamená. Mnohokrát za den vyzkoušené poznání, že ten nesnesitelný přítomný okamžik, z něhož je třeba jen a jen uniknout, je mým ložem, z něhož už neslezu. A za chvíli se ty trojúhelníky zase zvedají a zase nám tu v nepochopitelné naději kyne toužebné prohnutí, které už kvůli té bolesti někdo musí, zatraceně, musí přivinout!

9

Couvají zahanbeně. Tak velkého psa si nemůžeme vzít. Paní se slámovým přelivem chápavě přikyvuje. Tyhle vyhybavé řeči slyšela už aspoň tisíckrát. Jeho bolestné a marné prohnutí jí přeběhne po rtech jako hořký, ale nevyčítavý úsměv.

A pak na Emila konečně otevře tlamu pes, kterému je jasně rozumět. Vlčák. Nakrčený horní pysk a odhalené žluté tesáky. Baf! Baf! Baf! Zní to jako rány z pušky. Chlupy na hřbetě hrozivě zježeny. Táhněte! Táhněte pryč! Děkujte Bohu za ty mříže. Prásk! Prásk! Oči jako dva lískové ořechy v krvi. Krev, jen krev, i kdyby to měla být krev vlastní, je to, po čem touží jazyk šlehaající mezi zuby. Zastřelte mě! Já od vás nic dobrého nečekám.

Emil se ve strachu odvrátí od chatrného kotce a uvidí Jeny, jak se uprostřed dvora sklání k malé fence s černým natrženým okem. Připíná ji na řemínek a bere si ji jako výkupné z tohoto ztraceného místa, nad nímž právě burácí další rychlíkový spoj.

Všichni tři nasedli do auta a ujížděli po zvltné silnici z Karviné do Ostravy a dopravní značky s nápisy „Pozor dlní vlivy!“ jim připomínaly, že pokles tohoto kraje ještě neskončil.

Hans měl takovou pověru. Nadcházející den hodnotil podle toho, zda zrána potkává spíš pěkné nebo spíš nepěkné ženy.

10 | Pro ty sem tam kradmo zahlédnuté hluboké oči, citlivé rty, naklonění hlavy nebo úsměv přecházející po tváři jako přitakání vezdejšímu životu Hans vůbec nelitoval, že sedí v tramvaji, a ne za volantem černého poloterénního vozu, který teď u červených světél na křižovatce stojí vedle tramvaje a jehož řidič nervózně bubnuje prsty po palubní desce, očividně celý vztekly, že ho křižovatka staví na stejnou úroveň s těmi sockami, které z oken tramvaje očumují jeho vůz. Poslouchá své stereo a nevidí, jak krásně drží hlavu dívka u tyče, ne u striptýzové lesklé tyče barového dancingu, ale tady, u dveří tramvajového vozu. Poslouchá hudbu ze sluchátek a naklání se do dne a netuší, že někdo je skutečně okouzlen jejím pŕvabem. Hans slyší syčení ze sluchátek a představuje si, jak se hudba naplno vlévá do jejích růžových zvukovodů, jak se tou hudbou celá zachvívá a zachvívá se i stříbrný kruh napůl ukrytý v jejích vlasech. Hans tomu okamžiku věří. Ne té dívce. Dobře ví, že se může stát, že otevře ústa a z nich vyjde něco sprostého nebo

pitomého. Hans věří, že zahlédl oblý okraj krásného dne, který by dnes mohl být, který dnes jistě pro někoho je.

Pak se rozsvítí zelená. Černý SUV dole pod oknem vyrazí vpřed za svou rychlostí, zbrkle a rychle jak prase ke žlabu. Dívka se na Hanse podívá a ztratí se v davu.

Ono je to úplně jinak, řekl mu na tohle jeho ranní čarování jednou mladší bratr Emil. Statisticky musí být těch hezkých a škaredých každý den asi tak stejně. To jen tvoje oči mají někdy schopnost vybírat z toho chumlu ty krásné a jindy ty hnusné.

11

Hnusné, tak to řekl, to bylo jeho slovo. Klidně řekne o ženě jen tak od pohledu, že je hnusná. Emil to tak měl už od dětství. Všechny a všichni jsou hnusní, jen jediná, na kterou on si myslí, naopak krásná. Tak úžasná, že vlastně ani nemůže existovat. Jen na chvíli, jen na vteřinu se může vyskytnout, o to hroznější je zklamání, které u Emila krásu nedohání, ale předchází. A to jsou zase tvoje oči, Emile. Oči, které krásu nechtějí vidět, ale chtěly by ji na lidi vrhat. Tak jako se ty pořád na lidi vrháš jako vlčák na plot s ostnatým drátem navrchu.

S tím psem by Emil souhlasil. Ano, krása musí zraňovat, protrhnout vrstvu lhostejnosti.

Ale ta vrstva je někdy nutná, aby se člověk v každé chvíli nezjitřil a nezešlel. Aby mohl být normální, aspoň u těch normálních věcí, Emile.

A co jsou ty normální věci? Hans si vybavil Emilův zběsilý pohled i hlas. Jeho nevraživost ke všemu, co

zrovna teď není jeho. Ke všemu, co sám nesložil jako lovec jelena.

Normální věci nejsou. Jen tupec může chtít normální věci. Víš, Hansi, co mě nezraňuje, to pro mě není. Ti tvoji normální lidi by mě nejraději viděli zavřeného v pastáku, v pakárně, na vojně s bajonetem v prdeli, na špagátě!

Emil dokázal hned křičet a hned se palčivě urazit, ponížit se a pomstít se sám sobě za to ponížení a to všechno v jediné minutě, v jediné vteřině, která nebyla o něm.

12

Hans pokračuje dál do práce, jako normální slušný člověk, a má pocit, že mu něco uniká, že zapomněl někde něco zaplatit, vyplnit, odeslat, někomu něco říct. To je všechno pravděpodobné, ale to ho nebolí. Ani to, jak je to s tou krásou. Bolí ho Emilova úzkost. Vzpomínky na dobu, kdy to tak měli spolu. Kdy oba hleděli na svět jen úzkou střílnou z citadely, která byla pouze jejich. Bolí ho to jako vzpomínka na starý návyk. Vzpomínka na člověka, který umřel, na tátu, jehož hrob se ještě ani nepropadl. Jak on to měl? Ve skutečnosti spíš jako Emil, ale celý život trval na tom, že svět je dobrý, protože Boží.

Tramvaj zastavila u parku na náměstí. Tady jsem kdysi míval kancelář a nedařilo se mi. Hans vzpomíná, jak celé dny čekal na nějakou práci. Neuroticky kontroloval poštu každou hodinu. Telefonoval. Hloupě se ptal sekretářek svých spíš už bývalých klientů, jestli by pro něj něco neměly. Předstíral, že není na dně, a stále obtížněji zaháněl chuť skočit si přes park

do krámu pro flašku, na kterou neměl, nebo by neměl mít, jestliže nemá doma na nájem a na daně.

Když po takovém dni konečně vyšel z té pasti práce bez práce, potkal v parku pod vysokým černým topolem dívku, která se líbezně usmívala. Usmívala se tak plně a úplně, jako by se jí právě něco plnilo, jako by se právě zamilovala. Široké jiskřící oči. A pak si ta dívka utírá nos kapesníkem, který má trochu podivně zastrčený v rukávu červeného kabátku. A pak se usmívá ještě víc, protože to není kapesník, ale mikroténový sáček s ředidlem. Je tak krásná, že zrovna teď by všechno mělo skončit. Život i svět. Teď, a ne až někdy za čas v nemocnici, ve fáčích a gáze, v odplivovací misce, u nějakého hrozného přístroje, který ti nemilosrdné sestry nechají pištět u hlavy celou noc.

13

Hans vystoupil z tramvaje. Nemůže přeci minout ten černý topol v tomhle ranním světle. Od otcovy smrti k němu chodí jako k nějakému totemu. Jeho mohutný vysoký kmen je prohnutý jako plamen v poryvu větru. A když se vítr utiší, koruna se vrací zpět, i když kmen ještě zůstává vzduť ve směru vychýlení. Nádherný oblouk, který tu trvá snad čtyřicet let. Černé topoly rychle rostou i umírají, podobně jako lidé. Čtyřicet let trval poryv, který prohnul plamen, poryv, který ohýbal mého otce, můj rod i můj národ, a teď bychom chtěli věřit, že se vracíme zpět k vertikále? Ten strom je sochou našeho času a u jeho paty stojí mladá dívka, skoro ještě dítě, se svým fetem a s očima otevřenýma do vesmíru a usmívá se víc, než je to vůbec možné.

Malíř Hans sklapl náčrtník s mnoha skicami k jednomu obrazu a sám sebe se ptal, jak to tedy dneska bude s tím krásným dnem.

14 | Něco se pohnulo. Není to vidět, jen se to hýbe jako had. Jako had v borůvčí na mezi. Matka nás vždycky, když jsme odcházeli s konvičkami v rukou z domu, varovala: Dávejte pozor na hady. Mluvte nahlas, dělejte kravál a pak chvílku počkejte, ať mohou odlézt. Tenhle jen tak neodleze. Marta Nedomová, čerstvá vdova a matka dvou synů a dcery, nerada přichází na to, že už není malá holka s konvičkou na borůvkové mezi a že to, co se pohnulo, není ani slepýš, ani zmi-je, ale krutá myšlenka, která jí teď v noci trhá vzácný spánek.

Teď už nezaberu, posteskla si, sedmdesátiletá, hubená a sama na široké manželské posteli. Přitiskla se ještě víc ke své straně, ke své pelesti, aby nezabírala místo. Komu? Už mnoho měsíců vedle ní nespál. Mnoho měsíců spával, či spíše přečkával noci, v nemocnici a teď už je nepřechává ani tam. Na společné posteli po něm zůstala prázdná polovina. Marta tam zpočátku nechávala peřinu a polštáře, pak je dala pryč, ale pocit, jako by spala vedle mrtvého, jí stejně zůstal. Ba co víc, ten pocit rostl. Stále víc si uvědomovala jeho nepřítomnost. Cítila ono nic, které tu po něm zbylo.

Jeden z jejích vnuků kdysi rozumoval nad prázdným papírem: Vidíš, babičko, teď tam není nic. A když tam

nakreslím třeba meč nebo jitřenku... Bylo to v období dřevěných mečů, štítů, sekyr a řemdichů, řečených morgensterny, tedy jitřenky, místo ostnatých železných hlav na řetězu jen tuhé papírové koule na špagátě. Její synové tyhle věci klukům pomáhali vyrábět a oni pak s nimi prožívali bezpočet hodin denního snění v boji se skřety, orky a jak se všechny ty jejich postavy jmenovaly... a když nakreslím meč nebo jitřenku, tak to nic už tam nebude. A babičko, mně je tak líto toho nicu. V chlapcových očích se zaleskly slzy dojetí a chvíli vypadal tak vážně a vědoucne, jako by právě nazřel základní pravidlo bytí a času. Nejsoucí ustupuje jsoucímu. Chlapečku, až budeš muž, chlapečka nebude.

15

Ale tady, na tom Záhořově loži poloprázdné manželské postele, jako by naopak jsoucí Marta ustupovala nejsoucímu Janovi. Jeho prázdná polovina se šířila do její. Neodešel jen on, ale do nicoty postupně odcházelo vše, co spolu měli. V pokračujících týdnech Marta sledovala postup té ztráty či odcházení. Jako by na všech místech, kde byli spolu, kde on s ní byl, nemělo být nic. Některé vdovy by to tak rády měly. Zemřel, tak vše vyklidit, zbavit se všech připomínek a zahájit další dějství života. Ne tak Marta. Marta chtěla pokračovat, chtěla věřit ve společenství živých a mrtvých. Rozhodně však ne mysticky, nebo nedej bože spiritisticky, nebo jako ti všelijací dnešní pobožní kašpaři, kteří, když už je to povoleno, ukazují v televizi při vzpomínkách na mrtvého kolegu prstíkem ke stropu a říkají: On se na nás z vrchu dívá.

Hovno se dívá, ulevila si Marta. Ona chtěla ještě těch pár let, co jí tady zbývá, pokračovat ve společenství úkolu a cesty a nestarat se o to, co je za jejím koncem. A zrovna jí se vytrácelo a mezi prsty utíkalo to, co by jiní rádi zahnali. To společné, to, když jsme se rozhodli..., když jsme nemohli..., když jsme se těšili. Společné mizelo a černý obdélník se šířil a hrozil, že se stane čtvercem.

16 | Nakonec nestane. Zase se něco pohnulo. Tentokrát v domě. Ano, je tu Kateřina, její nejmladší dítě, jediná dcera. Slyšela kroky bosých nohou a dovedla si představit, jak ta holka v noční košili, jak ta bezmála čtyřicetiletá žena prochází domem, asi na záchod nebo do kuchyně se napít, a nerozsvítí si. Kateřina nikdy nerozsvěcí, ona se nebojí tmy. Katka se nebojí.

Marta si vzpomněla na Vánoce, kdy se jedinkrát skutečně nadělovalo. Měly to být nejsmutnější Vánoce na světě. Posadila kluky, staršího Jana, řečeného Hanse, a mladšího Emila na lavici v čekárně a přikázala jim, ať si sundají čepice a rukavice a nezlobí.

A musíme tam jít? V Hansových očích byl strach i dětské sobectví, to zvířátko v člověku, které mu velí pryč z místa bolesti, nechodit na místo trápení, radši zůstat v čekárně a pošťuchovat se s bratrem než být nahoře v bílém pokoji u horečnatých očí sestry, která si už nechce hrát, která se už nemůže pošťuchovat. Kdyby tu byl Jan, tak by jim to poručil. Ale ten byl už nahoře v pokoji u Katky. Ach to nedomovské obcování se smrtí. Tahání dětí k umírajícím, tahání dětí

k otevřeným rakvím. Ta podrobná vyprávění o hrdinských skonech patriarchů a velebáb starého evangelického rodu.

Nemusíte tam, řekla rozhodně.

Ale měli by se rozloučit se sestrou, slyšela v duchu Janův vážný hlas.

Ne, dnes tam nemusíte.

Co jsem to udělala, říkala si cestou po schodech, na nichž potkávala šťastnější rodiče, kteří si brali své děti na svátky domů. Co jsem to udělala? To jí Jan neodpustí. Ustupovat dětské zbabělosti. Tomu zvířeti v člověku. Určitě půjde a vytáhne je nahoru. Aby se rozloučili, neboť jejich sestra nemůže přežít kombinaci dvou nemocí.

17

Ne, Jane, já jsem ničemu neustoupila. Marta mluví do prázdna po Janovi, do toho černého obdélníku, který hrozí stát se čtvercem, do tmy vzpomínky, v níž nikoho nevidí, jen sebe samu se svým tehdejším rozhodnutím, osamělou jako vždy.

Ničemu jsem neustoupila, jen jsem věděla. Věděla jsem naprosto jistě, že čas rozloučení ještě nenastal, ty jeden morbidní Nedomo.

Elektrická konvice v kuchyni hučí a hučí a pak cvakne. Vařící voda teče, asi na sáček zeleného čaje. Jak je to krásné představovat si tu skutečnost. Vidět ji ve své mysli. Stará bába nemusí hned vylézat z postele a u všeho být. Jen si to představit. A pak zaslechne kroky bosých nohou dcery, doktorky přírodních věd, která za ní přijela až ze Skotska. Ty rychlé, přesné kroky, které nepotřebují světlo, Martu ujišťují, že ten

černý obdélník přece jen do čtverce nedoroste. Alespoň dnes v noci ne.

Johana leží klidně na zádech, pramen černých vlasů obtáčí její tvář, dýchá zhluboka a pravidelně, jako by spíše meditovala nebo se modlila, než spala. Spí, jako spávají ti, které někdo naučil usínat.

18 | V zimní noci je okno pokryté námrazou. Světlo z ulice je rozsvěcí jako matnou tabuli visící v temném prostoru. Johanin pravidelný dech náhle ztrácí svůj pravidelný rytmus, snad polknutím, zakašláním. Její oči se pootevrou a sinalé světlo z ledové matnice projde mezi řasami do propusti jejích spících zřítelnic. Oči se prudce a pevně zavřou, mladá žena ztuhne a zadrží dech. Drží, drží a pak začne dýchat rychle a mělce jako vyděšený pes.

Ani se nepohnu, ani o milimetr, i kdybych měla hned umřít! Nezakašlu, i kdybych se měla udusit. Nechci, nechci se dotknout těch řemenů. Jestli tam jsou? Jistě tam jsou! Za ruce, za nohy a ještě jeden přes břicho. Nehýbej se, nezjišťuj nic a hlavně neotvírej oči. Jistě tam svítí ta hrozná tabule. Jsou za ní stíny těch, kteří tě připoutali. Ten strašný člověk s bílými vlasy, co na tebe mluvil a mluvil, jako by tě chtěl rozdrtit už jen tím hlasem. A přitom tě drželi a bodali tě do rukou a kdovíkam, do páteře, do mozku. Jistě tam pořád jsou za tou tabulí. Jistě mi ty řemeny ještě nesundali,